

Prihvat i primjena preporuka Svjetske zdravstvene organizacije u svezi klimatskih promjena

(Acceptance and implementation of WHO recommendations concerning climate changes)

Berislav Skupnjak, Branimir Čvorišćec

Hrvatsko društvo za zdravstvenu ekologiju, Hrvatski liječnički zbor

Sažetak

Očita intenzifikacija svih oblika vremenskih nepogoda „vremenskih ekstrema“, (oluja, obilnih kiša, poplava, suša, toplinskih valova i sl.) ponukala je autore da potsjete kako su još prije nekoliko desetljeća velike međudržavne organizacije iz obitelji Ujedinjenih naroda koje se bave problematikom zaštite okoliša, a s time u svezi i klimatskim fenomenima, predskazivale situaciju koja se obistinjuje.

Prognozirano je da će takorekuć ljudi u vlastitoj zemlji ili u bilo kojoj zemlji našeg globusa sve češće primati obavijesti o velikim vremenskim nepogodama. To je očiti dokaz nastalih vrlo ozbiljnih klimatskih promjena.

U takvom ozračju očekuje se da svi sektori društva s punom odgovornošću i učinkovitosti što brže izlaze iz situacija za koju mnogi tvrde da su po čovječanstvo vrlo pogibeljne i da će se iz dana u dan pogoršavati.

To, dakako, vrijedi i za velike međudržavne organizacije. Tako je i Svjetska zdravstvena organizacija uputila (putem svog Europskog ureda) preporuku da svaka zemlja donese svoj akcijski plan za spriječavanje i suzbijanje tzv. toplinskih valova, odnosno termalnih stresova. Uz to podsjećamo da je Hrvatsko društvo za zdravstvenu ekologiju Hrvatskog liječničkog zbora već 2001. godine objavilo zaključke i preporuke od kojih su mnoge istovjetne mjerama i akcijama koje sada preporuča i naglašava Svjetska zdravstvena organizacija. Zahvaljujući ovim aktivnostima, u Hrvatskoj su se već prije sedam godina počele realizirati ove preporuke (kao što je to, primjerice, uvođenje biometeoroloških prognoza, sve više stručnih članaka o posljedicama toplinskih udara, usmjerenje pojedinih zdravstvenih profesionalaca na bavljenje u potanjem smislu tom problematikom i sl.).

U svakom slučaju to izražava i očekivanje da će doći do „službenog“ donošenja akcijskog plana za borbu protiv toplinskih valova što će donekle ublažiti ovu inače vrlo neugodnu, a u brojnim slučajevima u svijetu, i smrtonosnu pojavnost klimatskih promjena.

Ključne riječi: klimatske promjene, toplinski stresovi, Hrvatsko društvo za zdravstvenu ekologiju

Uvod

Prateći svakodnevno elektronske i tiskovne medije moramo prihvatiti istinitost prognoza koje je prije podosta godina izrekao UNEP (United Nations Environment Programme – specijalizirana agencija iz obitelji Ujedinjenih nacija nadležna za poslove okoliša u čiji djelokrug rada ulazi i problematika klime) da ćemo kroz neko vrijeme morati konstatirati da se sve učestalije u nekoj zemlji svijeta ili u našoj vlastitoj zemlji, dešavaju velike vremenske nepogode, koje ulaze u sklop pojavljivanja tzv. „Weather Extremes“ tj. ekstremnih poremećaja klimatskih situacija. (1,2,3,4)

UNEP je upozorio, a to sve intenzivnije čini i dan danas, da su vrlo pogubne klimatske promjene na svakom dijelu naše planete aktualne i da se čovječanstvo mora duboko zamisliti i poduzimati odgovarajuće mjere kako bi se koliko god je to moguće ublažile odnosno izbjegle..

Nije samo UNEP, kao specijalizirana agencija Ujedinjenih naroda, već čitav sustav i organizacija Ujedinjenih naroda je angažiran na donošenju poruka i pouka koje trebaju prevenirati pojavnost klimatskih promjena kao posljedica globalnog zatopljenja.

Kako su klimatske promjene u organskoj i uzročnoj vezi sa onečišćenjem okoliša i katastrofičnim poremećajem ravnoteže prirode našeg planeta. primoralo je društvene i političke strukture država da u

nekoliko navrata održe tematske (u pravilu jednom u deset godina) međunarodne skupove (summit) šefova država ili vlada. Sa žalošću se mora konstatirati da je bilo samo mnogo deklaracija i verbalnih izjašnjenja kako će se smišljeno i planski smanjiti emisija tzv. stakleničkih plinova i odliv pretjerane topline kojim je obavljena naša planeta.

Za potsjetiti je da je u tim nezaobilaznim nastojanjima da se smanje zagađenja okoliša i uzroci globalnog zatopljenja, predviđeni i naglašeni tzv. intersektorski pristup po kojem bi ama baš svaki sektor ljudske zajednice preuzeo određene obveze u smislu mijenjanja navika i ponašanja i poduzimao mjere spriječavanja, ublaženja (mitigacije) i eliminacije faktora koji uzrokuju globalno zatopljenje.

U tom intersektorskom pristupu, dakako da se i zdravstvo mora aktivno uključiti u spomenute obveze (5)..

Uostalom, vrijedno je potsjetiti se da na svom sastanku početkom 90-tih. godina (preciznije: 1992. godine) u Rio de Janeiro šefovi država i vlada razradili Deklaraciju po kojoj se čitava ta kampanja mora svesti na brigu oko čovjeka (7). Uostalom, o tome govori točka 2. njihovih uvodnih načela iz spomenute Deklaracije (prikaz 1.).

Prikaz 1)

UVODNO NAČELO DEKLARACIJE IZ RIO DE JANEIRA

- Ljudi imaju pravo na zdravlje i koristan život - u skladu s prirodom.

Rio Declaration. Sastanak na vrhu šefova država i vlada, Rio de Janeiro, 1992.

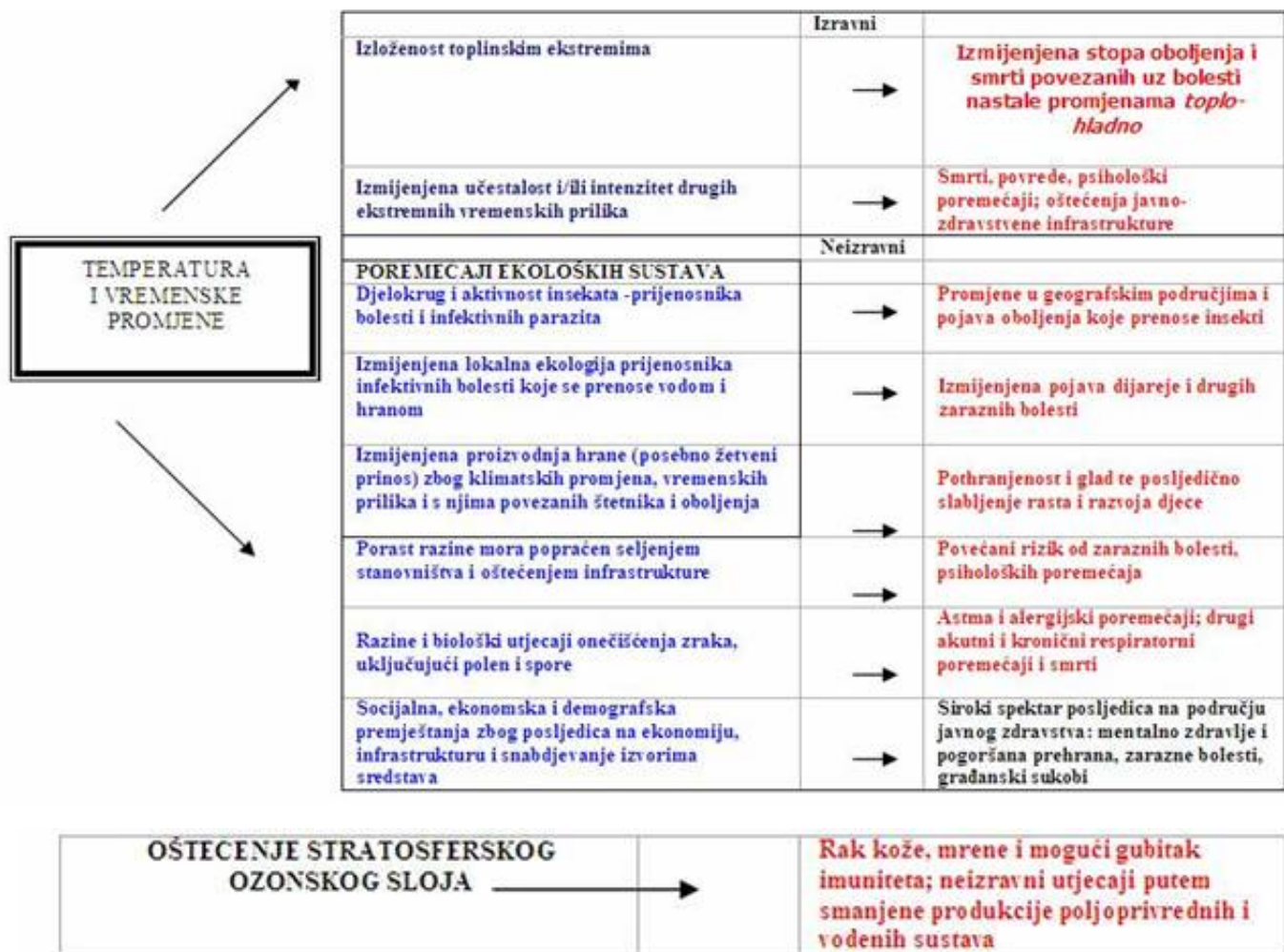
Akcije i reakcije sektora zdravstva na globalnoj i nacionalnoj razini

Naravno da je najautoritativnija međudržavna organizacija specijalno zadužena za područja zdravstva iz obitelji Ujedinjenih naroda, tj. Svjetska zdravstvena organizacija, također primjereno reagirala, zajedno sa Svjetskom meteorološkom organizacijom (8) i već spominjanim UNEP-om izdala je klasični priručnik: "KLIMATSKE PROMJENE I LJUDSKO ZDRAVLJE" i to 1996. godine, u kojem je upozoreno na opasnosti koje dolaze u svezi sa klimatskim promjenama. Teme u priručniku usredotočujući se ne samo na one neposredne posljedice, kao što su stresovi zbog visokih toplotnih udara, dehidracija zbog visoke vanjske temperature i sl. već i na one patometrijske fenomene koji su u svezi sa promjenama klime, a vezani su uz već spominjane „Weather„Extremes“ tj. na tornada, oluje, poplave i suše kada doslovce milijuni ljudi zbog toga stradavaju i smrtno. Uostalom, u svojoj ovogodišnjoj poruci, generalna direktorica Svjetske zdravstvene organizacije, koja je ovu godinu Dan zdravlja posvetila upravo toj problematici (Svjetski dan zdravlja 2008: "Zaštita zdravlja od klimatskih promjena") spominje, da u tim "malim i velikim" posljedicama klimatskih promjena godišnje gubi život čak 3 milijuna ljudi. Nadalje, ured Svjetske zdravstvene organizacije u Republici Hrvatskoj (A. Kaić-Rak) također upozorava na poznati podatak da u prigodi fatalnih toplinskih udara koji su bili najveći i to intenzivni u kolovozu 2003. godine samo u europskoj regiji Svjetske zdravstvene organizacije život je izgubilo 44.000 ljudi.

U takvoj atmosferi, marni ured Svjetske zdravstvene organizacije za Europu izradio je i prikaz tipova utjecaja promjene klime i s time u svezi oštećenja kojima podliježu ljudi (Prikaz 2).

Prikaz 2)

Glavni mogući tipovi utjecaja promjene klime i oštećenja ozonskog sloja na ljude

Izvor: WHO, 1996; Overview of the environment and health in Europe in the 1990s (Background document for the 3rd Ministerial Conference on Environment and Health, London, June 1999), WHO Regional Office for Europe 1999.

Pod dojmom tih nepogoda koje su postale kao što je u uvodu rečeno naša svakodnevica, mnoge zemlje svijeta, napose one u više razvijenom dijelu tj. u Europi i Sjevernoj Americi, razvile su svoje posebne programe, odnosno u pripremi su za njihovu izradu.

Aktivnosti u Republici Hrvatskoj

Od interesa je dobiti uvid o stajalištima i zbivanjima u našoj zemlji – Republici Hrvatskoj.

Sa dozom zadovoljstva može se konstatirati da je reakcija zdravstvenih krugova u Hrvatskoj bila – uspoređujući je sa akcijama i mjerama u ostalim zemljama – naglašeno rana i po nekim svojim stajalištima uzorna i primjerena.

Tako je već 2000. godine tadašnji Časnik za vezu Svjetske zdravstvene organizacije u Republici Hrvatskoj (dr. Skupnjak) izdao jedan šapirografirani tekst pod naslovom "PROMJENA KLIME I STAJALIŠTA NEKIH MEĐUNARODNIH ORGANIZACIJA, PRVENSTVENO SZO" (9) s kojim je upoznao glavninu zdravstvenih ustanova o tome kako se dešavaju vrlo zabrinjavajuća zbivanja u svezi sa klimom i kako se u sadašnjim godinama registričaju najtoplija ljeta i najviše prosječne godišnje temperature ,što ima svoj nepoćudan utjecaj na ljudsko zdravlje.

Kako je klima sve izrazitije pokazivala svoje za ljudsko zdravlje opasne učinke, to je u to vrijeme upravo formirano Hrvatsko društvo za zdravstvenu ekologiju, zajedno sa Akademijom medicinskih znanosti Hrvatske organiziralo 2001.godine prvi Simpozij pod nazivom : "KLIMATSKE PROMJENE I NJIHOV UTJECAJ NA ZDRAVLJE".

Nakon Simpozija Društvo je izdalo Zbornik (Urednici: Skupnjak, Čvorišćec, Ivanišević) koji je distribuiran svim odgovarajućim faktorima u zemlji (10)

Ono što je vjerojatno posebno zanimljivo jest to, da je na tom Simpoziju kao njegov zaključak zauzeto stajalište po kojem bi trebalo donijeti Program mjera i akcija, a sve pod dojmom stvarno zabrinjavajućih pojava koje su u svezi sa klimatskim promjenama.

Vrijedno je citirati ta stajališta iz 2001. godine (Prikaz 3).

Prikaz 3)

STAJALIŠTA SIMPOZIJA O KLIMATSKIM PROMJENAMA I NJIHOVOM UTJECAJU NA ZDRAVLJE

1. Pozvati stručnu medicinsku i širu javnost da na sustavan i kontinuiran način prati sva zbivanja u svezi s dokazanim promjenama klime u našim zemljopisnim lokacijama, kao i njihovu povezanost odnosno moguće utjecaje na zdravlje ljudi;
2. S time u svezi , razumno je za hrvatske prilike na specifičan način razraditi mjere koje preporučuje SZO, a to su sve one na području "prevention, mitigation and adaptation to the climate change" (prevencija, ublaženje i prilagodba klimatskim promjenama);
3. Da bi se to postiglo, potrebno je dati puni poticaj opredjeljenju nekih medicinskih stručnjaka koji bi se nastavili osposobljavati i usavršavati za opsežnu problematiku sprečavanja i suzbijanja zdravstvenih posljedica prouzročenih promjenom klime. U krugovima biometeorologa odnosno klimatologa očekuje se također zanimanje stručnjaka koji bi se usko specijalizirali upravo za područje ljudskog zdravlja;
4. Bilo bi korisno izlaganja s ovog skupa, kao i konstruktivnu diskusiju obraditi i barem u sažecima objaviti u nekoj od stručnih periodika;
5. Valja preporučiti Hrvatskom društvu za zdravstvenu ekologiju da razmotri mogućnost osnivanja za sada skromne stručne sekcije koja bi okupljala članove društva s većim interesom za navedenu problematiku;
6. Zdravstvenu vlast i sustav zdravstvenog osiguranja treba također upoznati s nekim još nepoznatim opasnostima za ljudsko zdravlje i tražiti njihovu spremnost da se uključe u organizirane napore za smanjenje štetnih posljedica budućih i sve izrazitijih promjena klime;
7. Kao što su to uradile brojne europske zemlje, očekuje se da i u Hrvatskoj počnu pripreme za donošenje akcijskog plana za preveniranje klimatskih posljedica na zdravlje, za ublažavanje tih utjecaja, kao i za prilagodbu ljudi tim promjenama;
8. Razmotriti mogućnost zajedno s nekim drugim društvima Hrvatskoga liječničkog zbora (npr. onog za zdravstveni turizam) te s Hrvatskom akademijom medicinskih znanosti, kao i s Hrvatskom liječničkom komorom održavanje jednog simpozija koji bi potanje i produbljeno razradio tematiku koja čini sadržaj ovog skupa;
9. Poticati da se u medijima svakodnevno počnu obznanjivati biometeorološke prognoze.

Iz određenog razloga a koji je u svezi sa poticajem da se objavi ovaj članak skreće se pozornost na točku 7.. po kojoj se u to vrijeme pledira da se "u Hrvatskoj počnu pripreme za donošenje akcijskog plana za preveniranje klimatskih posljedica na zdravlje, sa ublažavanjem tih utjecaja kao i za prilagodbu tim uvjetima i promjenama".

To poradi toga, što su se u međuvremenu akutizirale neprijatne štete i smrtonosne posljedice zbog klimatskih promjena pa je Svjetska zdravstvena organizacija ponovno kao što je već rečeno ne samo u svojim deklaracijama i materijalima u vezi sa ovogodišnjim Svjetskim danom zdravlja, već i zbog stajališta Europskog ureda Svjetske zdravstvene organizacije da broj ljudi koji imaju najteže posljedice (uključujući i smrt) od valova vrućine preporučila po Europskom uredu Svjetske zdravstvene organizacije da zemlje donesu svoje akcijske planove za borbu protiv valova vrućine. Ta preporuka je formulirana zajedno sa Europskom komisijom što joj zacijelo povećava autoritativnost (WHO: Heat –Health Actions Plans, Guidance, WHO Regional Office for European, Copenhagen 2008.) .Osnovni smisao tog dokumenta je da se zemljama članicama Svjetske zdravstvene organizacije, a to su praktički sve zemlje svijeta, preporuča donošenje posebnog akcijskog plana koji bi bio usredotočen na vrućine – sparine, koje imaju toliko pogibelnih posljedica po ljudsko zdravlje.

Zanimljivo je da se spomenuta preporuka sastoji od osam bitnih elemenata koje je najbolje prikazati kao tabelarni pregled (Prikaz 4).

Prikaz 4):

SUŠTINSKI ELEMENTI PREPORUKE SVJETSKJE ZDRAVSTVENE ORGANIZACIJE I EUROPSE KOMISIJE O PREPORUČENOM SADRŽAJU NACIONALNOG AKCIJSKOG PLANA O SPREČAVANJU I SUZBIJANJU POSLJEDICA TOPLINSKIH VALOVA

1. **Vodstvo i koordinacija pri akcijama u svezi toplinskih valova**

- (Dogovor o instituciji koja vodi akcije i koordiniranje svih sudionika)
2. **Precizan i pravovremeni sustav za uzbunjivanje**
(Odredba o vremenu, načinu i pravovremenosti obavještanja javnosti)
 3. **Informacijski priručnik o karakteru problema u svezi toplinskih valova**
(Obavijesti i preporuke za javnost kako se ponašati za vrijeme nailaska toplinskih valova)
 4. **Smanjenje izlaganja sparini u nastambama**
(Preporuke kako smanjiti temperaturu unutar kuća i zgrada)
 5. **Posebna skrb vulnerabilnih grupa**
(Specijalna briga za starije, beskućnike, samce i sl.)
 6. **Osposobljenost i pripremljenost zdravstvenih i socijalnih službi**
(Pravovremena organiziranost i profesionalna osposobljenost zaposlenika u zdravstvenim i socijalnim ustanovama za intervencije)
 7. **Urbano planiranje i dizajniranje zgrada**
(Važne infrastrukturne intervencije kao što su bojanje zgrada bijelom i svjetlim bojama, ispravno lociranje ulica, vegetacija - raslinje koje snižava temperaturu i time ublažuje toplotne udare .
 8. **Neposredni nadzor**
(Učinci valova vrućine moraju biti rano uočeni i biti poznati organizatorima zaštite i intervencije).

Uporede li se ove preporuke Svjetske zdravstvene organizacije sa u Hrvatskoj već prije formuliranim prijedlogom mjera i akcija, tada se može sa zadovoljstvom konstatirati da se je u Hrvatskoj pravovremeno percipiralo kakve opasnosti prijete od naleta i valova vrućine i koje bi kratke, srednje i dugoročne mjere trebalo poduzimati da se posljedice klimatskih promjena ublaže i preveniraju.

Mora se priznati da se je podosta iz hrvatskog programa već realiziralo: Uvedena je, primjerice, redovna biometeorološka prognoza tj. javnost se sve više nego ikada upoznaje sa vremenskim nepogodama i predskazivanjima u kojoj mjeri će doći do vremenskih promjena pa se i putem medija daju upute o tome kako se ponašati u situacijama kada dođe do visokih temperatura, s posebnim naglaskom na one najugroženije misleći pri tome prvenstveno na starije, bolesnike s kroničnim bolestima i sl. (11)

Išlo se je tako daleko da se pojavljuju i prijedlozi kako bi trebalo mjenjati radno vrijeme, tj. barem u ljetnim mjesecima započinjati sa radom što ranije ujutro pa rano završiti ili uvesti podnevnu pauzu koja je na Mediteranu ionako od prije bila uvijek u praksi (tzv. siesta). (12,13,14) Bilo je i prijedloga da se razmotri, makar se tu radi o drastičnoj promjeni –način oblačenja pa su se – ponovno Hrvatskom društvu za zdravstvenu ekologiju vodile rasprave o radikalnim mogućim a zasigurno korisnim velikim izmjenama, pri čemu se spominjalo kako narodi koji žive u tropskim i subtropskim krajevima nose posebnu odjeću (što je bio i slučaj sa Europskim državama u starom vijeku, kada su se nosile Toge i Tunike) –za razliku od Europljana od kojih se od službenih utjecajnih osoba traži da za vrijeme najvećih vrućina ostanu u svojim tamnim odijelima sa bezbroj gumba i kopči , zatim sa kravatama, što je sve pogodno da se barem za ljetnu sezonu eliminiira.

Što se tiče zdravstvene službe mora se također prihvatiti da je došlo do pojave sve više stručnih članaka o povezu između nekih oboljenja i vanjske temperature, zatim su se u nekim ustanovama (na primjer Zavodi za zaštitu zdravlja, poliklinike za srčane bolesti i sl.) počeli pojedini specijalisti u većoj mjeri baviti tom problematikom pa bivaju tretirani kao određeni uži stručnjaci.

Jednako tako je uočeno da je javnost sve više osjetljiva na raslinje i zelenilo pa se bilježe upravo protesti i demonstracije ukoliko se obaraju neka debla, pri čemu se nerijetko spominju velike koristi od raslinja, posebice u urbanim uvjetima (Prikaz 5).

Zaključno:

Mora se konstatirati da se čovječanstvo nalazi pred golemom opasnosti, tj. da se klimatske promjene intenzificiraju, ali to –nažalost – u katastrofičnom smjeru. To je i razlog što brojne organizacije, među kojima prednjače Ujedinjeni narodi sa svojim agencijama (15,16,17) najozbiljnije upozoravaju kako je krajnje vrijeme da se poduzimlju mjere koje sprečavaju gomilanje CO₂ kako u zraku kao i nekih drugih stakleničkih plinova te da se poduzimlju mjere prvenstveno preventivne, ali i po potrebi one intervencijske kada dođe do oštećenja zdravlja. To je slučaj koji je neprestano na dnevnom redu u zemljama u kojima biološki gledano ljudi nisu rezistentni na velike i nagle promjene, a time posebice na nailazak tzv. toplotnih valova koji uzrokuju toplotne stresove. To je bio i razlog što se u Hrvatskoj također počelo ozbiljno o tome razmišljati zahvaljujući naporima u prvom redu Hrvatskog društva za zdravstvenu ekologiju, ali i brojnih specijaliziranih institucija. Poradi toga je sa optimizmom dočekana najnovija preporuka Svjetske zdravstvene organizacije (18,19,20).

Literatura:

1. WHO: Climate change and human health – impact and adaptation. WHO, Geneva, 2000.

2. WHO: Potential health effects on climate change. WHO, Geneva, 1990.
3. UN: United Nations Framework Convention on Climate Change, New York, 1992.
4. Obassi, G.O.P.: Our future climate (u povodu Svjetskog meteorološkog dana 2003.) – izjava glavnog tajnika WMO – Geneva, 2003.
5. Heat wave: The lessons of a health and social crises, Hospital 2003. Vol. 5 (13)
6. op. cit 3
7. UN: Rio Declaration on Enviroment and Development, Rio de Janeiro, 1992.
8. WHO, WMO, UNEP: Climate change and human health. World Health Organization, World Meteorological Organization, United Nations Enviromental Programme, Geneva 1996.
9. Skupnjak, B.: Promjena klime i stajališta nekih međudržavnih organizacija. Konferencija: Analiza utjecaja i prilagodbe klimatskim promjenama, Državna uprava za zaštitu prirode i okoliša, Zagreb, 2000.
10. Akademija medicinskih znanosti Hrvatske, Hrvatski liječnički zbor: Klimatske promjene i njihov utjecaj na zdravlje (zbornik radova). Urednici: Skupnjak, B., Čvorišćec, B., Ivanišević, G., Zagreb 2002.
11. Skupnjak, B: Očekivana reakcija zdravstva na klimatske promjene, Liječničke novine 2003. 23 : (29 – 30)
12. Banić, M., Pleško, N.:, Pleško, S.: Klimatske promjene i njihov utjecaj na zdravlje ljudi (Zbornik AMZH i HLZ), Klimatske promjene i njihov utjecaj na zdravlje, Zagreb, 2000.
13. Državni hidrometeorološki zavod: Biometeorologija – indeks osjeta ugodnosti, Zagreb, 2003.
14. Skupnjak, B.; Klimatske promjene i zdravlje – Prijedlog programa prilagodbe I. Hrvatski kongres preventivne medicine i unapređenja zdravlja, Zagreb 2003.
15. Državni hidrumeteorološki zavod: Praćenje i ocjena klime u 2002. godini, Zagreb, 2003.
16. EU: Enviroment 2010.: Our future, our choice. The 6th Enviroment Action Programme of the European Community 2001. – 2010., European Commission, Bruxelles, 2003.
17. Kaić-Rak A.: Svjetski dan zdravlja 2008. " Zaštitite zdravlje od klimatskih promjena" Hrvatski časopis za javno zdravstvo 2008. – Vol. 4-14
18. WHO: Heat – Health Action Plans; Guidance WHO, Regional office for European.Copenhagen 2008.
19. WHO: Protecting Health From Climate Change, Copenhagen 2008.
20. Poruka generalne direktorice SZO povodom Svjetskog dana zdravlja (Šapirografirani tekst) Geneva 2008.

Kontakt podaci:

Prim. dr. Berislav Skupnjak
 Prof. dr. sci. Branimir Čvorišćec

Hrvatsko društvo za zdravstvenu ekologiju, Hrvatski liječnički zbor